

A felsőoktatási rendszer változásai

A tartalomból

- 1 Ráfordítások
- 1 Demográfiai tényezők
- 2 Intézményi változások
- 2 A felsőoktatás expanziója
- 2 Jelentkezők és felvettek
- 3 A jelentkezők és a hallgatók összetétele
- 3 A felsőfokú végzettségűek munkaerő-piaci helyzete
- 4 Hallgatói mobilitás

A rendszerváltás óta a nagy ellátórendszerek közül talán a köz- és felsőoktatás intézménystruktúrája változott legtöbbet. Ezen belül a felsőoktatást az utóbbi évtizedben érintő legfontosabb változások a hallgatói létszám expanziója, a képzési helyek számának növekedését követő integráció és 2006-tól a lineáris (többciklusú) képzési rendszerre történő áttérés. A Lisszaboni stratégia része az *Oktatás és Képzés 2010* munkaprogram (2002), amelyben az egységes európai oktatási térség létrehozására irányuló törekvés fogalmazódik meg. A konkrét célok között határozta meg a műszaki és természettudományi képzések preferálását és (sok tagállam esetében) a felsőoktatásra fordított kiadások növelését.

A felsőoktatás átalakulása szempontjából szintén meghatározó a bolognai folyamat, amelyben részt vesz valamennyi EU-tagállam, és az EU központi szerveinek támogatását is élvezzi. Ennek célja 2010-re az Európai Felsőoktatási Térség létrehozása, amelyben lehetővé válik az eredendően nagyon különböző felsőoktatási rendszerek átjárhatósága és ez a képesítések kölcsönös elismerése révén növeli az oktatók, a hallgatók és a már diplomások mobilitását, valamint ezen keresztül a nemzetközi versenyképességet is. A bolognai rendszer szerint a felsőoktatás három ciklusra oszlik, alap- (BA/BSc), mester- (MA/MSc) és doktori (PhD) képzésre, amely rendszerben a felsőbb szintre való belépés feltétele az alacsonyabb szint teljesítése. A rendszerben szintén meghatározta az átjárhatóság feltételeit.^a A három ciklusos rendszerben kivételt képeznek az olyan szakok, amelyek nem bonthatók alap- és mesterképzésre, ezeket osztatlan képzésnek nevezzük (pl. orvos, jogász). A felsőoktatás bolognai rendszerre való áttérése Magyarországon a 2006/2007-es tanévre tehető.

Külön figyelmet érdemel a felsőfokú végzettségnek nem minősülő képzettséget nyújtó ún. felsőfokú szakképzés. E képzési szinten már két év után a munkaerőpiacon eladható képzettség szerezhető (sokszor állami finanszírozás mellett), ugyanakkor lehetőséget ad arra, hogy a később továbbtanulni szándékozók a felsőfokú alapképzésbe (BA/BSc) bekerülve a korábbi felsőfokú szakképzésben szerzett tanegységeiket beszámíthassák.

Magyarországon 2007-ben a teljes népesség 4%-a vett részt a felsőfokú oktatásban. A 2006-os nemzetközi adatokhoz képest ez valamivel az EU-27 átlaga (3,9%) felett van. Finnországban, Litvániában és Görögországban volt a legmagasabb ez az arány, 5,9%, a kelet-európai tagországok közül pedig Szlovénia (5,7%) és Lengyelország (5,6%) vezetett.

Ráfordítások

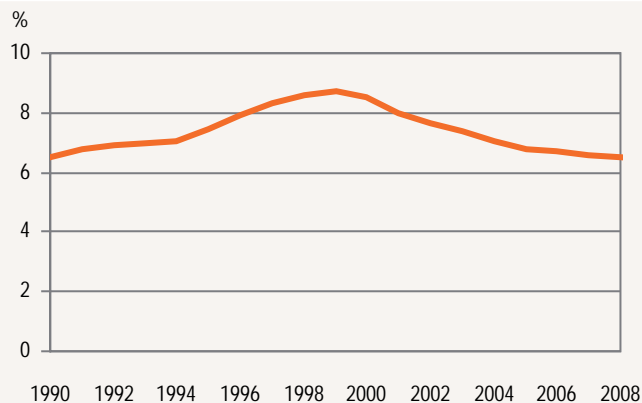
A költségvetés oktatási kiadásai 2007-ben 1228 milliárd forintot tettek ki, ami folyó áron 1%-kal több, mint az előző évi. Ezen belül a felsőoktatásra fordított kiadás 253 milliárd forint volt, 7,7%-kal több a 2006-osnál. Így az összes oktatásra fordított kiadásokon belül a felsőoktatásra fordított kiadások aránya 1,3 százalékponttal nőtt és részaránya az összes oktatási kiadásokon belül 21% volt. A legfrissebb rendelkezésre álló nemzetközi adatok szerint 2005-ben a felsőoktatási kiadások összes oktatási kiadásokon belüli aránya Görögországban (36%) és Finnországban (32%) volt a legmagasabb, az újonnan csatlakozott országok között pedig Romániában (23%), ez utóbbi azonos az EU-27 átlagával. A hazai oktatási kiadások GDP-hez mért nagyságát a 2005-ös adatokon keresztül tudjuk összevetni a nemzetközi adatokkal. Eszerint míg Magyarországon az összes oktatásra költött kiadás a GDP 5,5%-át, a felsőoktatásra költött kiadások pedig 1,0%-át tették ki, addig az EU-27 tagállamaiban – az Eurostat becslése szerint – az oktatásra 5,0%-ot, felsőoktatásra 1,2%-ot költöttek átlagosan. A felsőoktatásra fordított kiadás aránya Dániában és Finnországban volt legmagasabb (2% feletti).

Demográfiai tényezők

A felsőoktatási intézményekbe jelentkezők létszámának alakulását többek között meghatározza az a demográfiai folyamat is, hogy az 1974 és 1980 között született népes korcsoport kinőtt a felsőoktatási életkorból.

1. ábra

A 20–24 éves korcsoport arányának alakulása a népességben belül

a Az alapszak elvégzése után a tanulmányait folytatni szándékozók képzési területtől függően többféle mesterszak közül, ezt a ciklust követően pedig többféle doktori programból választhatnak.

A demográfiai hullám az 1990-es évtizedben érte el a felsőoktatást, ezzel hozzájárulva annak expanziójához, ami elsősorban a lehetőségek bővüléséből adódott. A 20–24 éves korcsoport népességén belüli aránya az 1999-ben mért 8,7%-os maximumról fokozatosan visszaesett a 1990-es évek legelejét jellemző szintre.

Intézményi változások

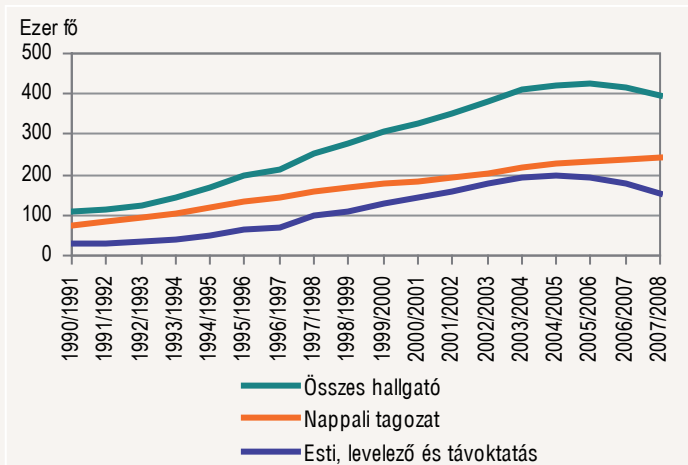
A rendszerváltást követő első néhány évben az oktatási piac bővülése új szereplők megjelenését hozta magával, a felsőfokú képzést nyújtó intézmények és képzési helyek száma gyorsan emelkedett. A 2000/2001. tanévben végrehajtott, állami egyetemeket és főiskolákat érintő szervezeti integráció következtében a felsőoktatási intézmények száma 89-ről 62-re csökkent, majd ezt követően lassan ismét növekedett. A 2007/2008. tanévben a felsőoktatási intézmények száma 71 volt. A karok száma az utóbbi években nem változott lényegesen, a 2007/2008. tanévben 173 volt. A felsőfokú intézményekben dolgozó oktatók száma a 2000/2001. tanévtől a 2004/2005. tanévig nőtt – bár jóval kisebb ütemben, mint a hallgatók száma –, majd ezt követően csökkent a 2006/2007. tanévig. A 2007/2008. tanévben az előző évhez képest újra, összességében 1,4%-kal nőtt az oktatók száma, így létszámuk 22 376 fő lett. Az oktatókon belül az egyetemi és főiskolai tanárok, docensek száma csak kismértékben változott (az egyetemi, főiskolai tanároké 0,8%-kal, a docenseké 0,2%-kal nőtt), az adjunktusok száma viszont 5,1%-kal csökkent. A tanársegédek száma 1,7%-kal haladta meg az előző évit, az óraadókat is magukba foglaló egyéb oktatók száma pedig 10,9%-kal növekedett. Ha az egyéb oktatóktól eltekintünk, akkor az oktatók összes létszáma 0,9%-kal csökkent az előző évhez képest. Az egy oktatóra jutó hallgatók száma a 2000/2001. és 2006/2007. tanév között folyamatosan, 14,3-ról 18,9-re nőtt, majd a 2007/2008. tanévben 17,8-ra csökkent. Az egy oktatóra jutó nappali tagozatos hallgatók száma a 2006/2007. tanévig hasonló növekedést mutatott, azóta stagnál.

A felsőoktatás expanziója

A rendszerváltást követően a 2000-es évek közepére a felsőoktatásban tanuló hallgatók száma négyszeresére nőtt Magyarországon. Az extenzív növekedés szinte mindenhol tapasztalható Európában, de különösen az EU új tagállamaiban. Tekintetbe véve, hogy a felsőoktatási rendszer finanszírozása elsődlegesen állami feladat, ez szinte mindenhol jelentős terhet ró az állami költségvetésre, amennyiben a felsőoktatás minőségét fenn akarja tartani, és még inkább akkor, ha fejleszteni kívánja.

2. ábra

A hallgatói létszám alakulása

b Forrás: www.felvi.hu

Magyarországon az összes hallgatói létszám 2005-től – a jellemző korcsoport fogyásával is összefüggésben – csökkenő tendenciát mutat: a 2007/2008-as tanévben 4,5%-kal esett vissza az előző tanévhez képest (közel 398 ezer főre). Az összes hallgatói létszámon belül azonban a nappali tagozatos hallgatók létszáma még mindig növekszik, igaz, a 2003/2004-es tanévtől egyre lassuló mértékben. A 2007/2008-as tanévben 1,8%-kal nőtt az előző évhez képest a nappali tagozaton tanulók száma (létszámuk közel 243 ezer fő).

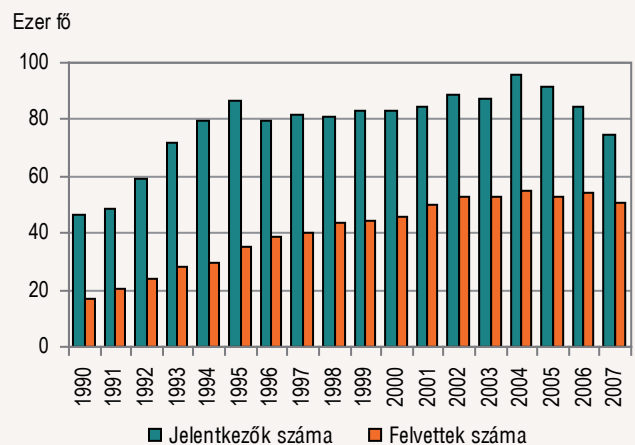
A 2007/2008. tanévben a korábbi oktatási rendszer szerinti főiskolai képzésre és a többciklusú rendszer szerinti alapképzésre (BA/BSc) együtt 256 ezer fő járt, közel azonos számú, mint az előző tanévben. A régi típusú egyetemi képzésre, mesterképzésre (MA/MSc) és osztatlan képzésre együtt közel 103 ezer fő járt, ami az előző évi létszám 85%-a. A csökkenés nagyrészt a bolognai képzési rendszerre történő átállásból adódik: a korábbi egyetemi képzések jelentős részéből már kifutottak a hallgatók, az új mesterképzések viszont még alig indultak be. A PhD-képzés hallgatóinak száma az összes hallgatói létszámhoz hasonlóan a 2005/2006. tanévig emelkedett, ezt követően csökkent. A 2007/2008. tanévben 7153 fő járt erre a képzési szintre, ami 8,1%-kal kevesebb, mint az előző tanévben. A felsőfokú szakképzésen részt vevők létszáma folyamatosan emelkedik, a 2007/2008-as tanévben összesen több mint 12 ezer hallgató járt erre a képzési szintre, ami az előző évi 114%-a.

Jelentkezők és felvettek

Mind a jelentkezők, mind a felvettek száma 2004 után csökkenő tendenciát mutat, de nem azonos mértékben. A felvettek aránya folyamatosan nő, az előzetes adatok szerint 2008-ban az összes tagozaton és képzési formában együttesen 84% volt, ami 9 százalékpontos emelkedést jelent 2007-hez képest.^b

3. ábra

Nappali tagozatra jelentkezők és felvettek számának alakulása

A jelentkezők számának csökkenését az elmúlt években nem az adott évben érettségizettek számának alakulása okozta. Bár a frissen érettségizettek aránya növekedett a felvételizők között, 2007-ben még mindig többségében voltak az idősebbek (a frissen érettségizettek aránya 48% volt). Ugyanakkor az összes érettségizett száma csekély mértékű növekedést mutatott az elmúlt években, 2006-ban 2,5%-os, 2007-ben pedig 0,3%-os volt.

A főiskolai, egyetemi szintű képzésre jelentkezők számának csökkenésében valamelyest szerepet játszhatott a felsőfokú szakképzés megjelenése. Az ezredfordulótól 2006-ig megháromszorozódott a felsőfokú szakképzést választók száma. 2007-ben a felsőfokú szakképzésre első helyen

jelentkezők számában azonban visszaesés volt tapasztalható (ekkor összesen 4552 fő jelentkezett, ami 15%-kal kevesebb, mint 2006-ban). 2008-ban az előzetes adatok szerint újra emelkedett az első helyen jelentkezők száma (5092 fő jelentkezett). Bár az állami finanszírozás általánosságá vált és jelentős mértékben bővült a választható szakmák képzési kínálata, a felsőfokú szakképzés iránti kereslet mégis alatta marad a lehetőségek kínálatának (12 ezres keretszám áll rendelkezésre). Visszatartó erő lehet, hogy a felsőfokú szakképzésben való részvétel csökkenti az alapképzésben eltölthető államilag finanszírozott félévek számát, illetve az alapképzés megtérülési rátája kedvezőbbnek tűnhet többek számára. 2007-ben a felvettek között 2 százalékponttal csökkent az államilag finanszírozottak aránya (57% lett), ezzel megtörve a korábban itt is megfigyelhető növekvő tendenciát. Az első helyen felsőfokú szakképzésbe felvettek között 98% volt államilag finanszírozott a vizsgált évben, ami három százalékpontos növekedést jelent az előző évhez képest.

A jelentkezők és a hallgatók összetétele

A jelentkezők között a 20 évesek és idősebbek arányának évek óta tartó csökkenő tendenciája megszakadt, és a 2008-as adatok újra növekedést mutatnak.^c

Korábban, az 1990-es évektől az idősebb korcsoportok aránya növekedni kezdett, és a 2000-es évek elejéig viszonylag magas volt. Ennek megfelelően a hallgatók között az idősebb korcsoportok (30 évesek és idősebbek) aránya 2001 és 2005 között 16%-ról 21%-ra nőtt. Ezt alapvetően azzal magyarázták, hogy az 1990-es években könnyebbé vált a felsőoktatási intézményekbe való bejutás, és ezért az érettségizettek közül a korábban a felsőoktatási rendszeren kívül rekedtek hirtelen jelentős számban vettek részt a felvételi eljárásban és nyertek felvételt. 2003-tól csökkenés figyelhető meg az idősebb korcsoportok jelentkezők közötti arányában, és 2006-tól a hallgatók között is csökkeni kezdett a 30 évesek és idősebbek aránya, 2007-ben 20% volt. Ez a folyamat értelmezhető úgy, hogy akik tovább akartak tanulni a korábban kint rekedt idősebbek közül, azok jelentős része bejutott a felsőoktatásba, sőt már végzett is, és így arányuk átlagos szintre esett vissza a jelentkezők között (és lassan a hallgatók között is). 2008-ban azonban újra növekedést mutatnak az adatok, ami összefüggésben állhat az összes jelentkezői létszám csökkenésével is.

A felsőoktatásban (ISCED 5-6) a medián életkor^d a legfrissebb (2006-os) nemzetközi adatok szerint Magyarországon az egyik legmagasabb volt az új tagállamok közül, 22,6 év, míg az EU-27 átlaga 22,1 év volt. Az EU-tagállamok közül Dániában (25,5), Svédországban (25,3) és Finnországban (24,4) volt legmagasabb ez a mutató. A nők aránya, amely Európában szinte mindenhol növekvő tendenciát mutat, 2006-ban az új tagállamok többségében meghaladta az 55,1%-os EU-27 átlagot, Magyarországon 58,5% volt. Az EU-15 tagállamai közül Svédországban (59,6%) és Dániában (57,4%) volt a legmagasabb ez az arány.

Magyarországon a 2007/2008. tanévben az összes főiskolai, egyetemi szintű tanulmányokat folytató hallgató közül legtöbben a gazdasági és menedzsment szakterület valamely szakára jártak, összesen 92 517 fő (25,7%), második legnépszerűbb pedig a műszaki szakterület volt, ahová összesen 48 935 fő (13,6%) járt. Legkisebb számban és arányban a művészetek (1,8%), az agrártudományok (2,7%) és a természettudományok (3,1%) hallgatói voltak az összes főiskolai, egyetemi szintű tanulmányokat folytató diák között.

A leendő hallgatók érdeklődése többnyire nem a munkaerőpiac kereslete szerint változik. Az oktatáspolitikai keretszámok alkalmazásával igyekszik ösztönözni a kívánatos képzési szakmasztruktúra kialakulását. A felsőfokú intézményekbe felvettek aránya az első helyre jelentkezettek százalékában képzési területenként meglehetősen eltérő képet mutat. Művészeti képzési területre az összes jelentkező 25%-át vették fel, míg az európai uniós

és hazai oktatáspolitikai szempontjából prioritást élvező természettudományi képzés területre a felvettek aránya meghaladta az első helyen jelentkezőkét, a felvettek aránya 112% volt. A főiskolai (ide értve az alapképzést is) és egyetemi (ide értve a mester- és osztatlan képzést is) hallgatók szakterület szerint összetételében lényegesebb változás a 2006/2007. tanévhez képest, hogy a 2007/2008. tanévben 20%-kal csökkent a tanárképzés és pedagógia szakterület, valamint 10%-kal az agrár szakterület hallgatóinak száma. Ugyanakkor 17%-kal nőtt a hallgatói létszám a természettudományi, 14%-kal a művészeti és 5%-kal a műszaki tudományi szakterületen.

Állami felsőoktatási intézménybe közel 344 ezer, magán és alapítványi felsőoktatási intézménybe több mint 30 ezer, egyházi felsőoktatási intézménybe pedig közel 24 ezer hallgató járt a 2007/2008. tanévben.

A felsőfokú végzettségűek munkaerő-piaci helyzete

A felsőoktatás expanziójának valószínű okai között említhető, hogy egyéni szinten nőtt az oktatási beruházások megtérülési rátája a rendszerváltás előtti időszakhoz képest, ami a felsőfokon képzett fiatal munkaerő iránti gyorsan megnövekedett kereslet eredménye. Ugyanakkor az alacsony iskolázottság nemcsak a bérhátrányt, hanem a munkanélküliség magasabb kockázatát is magában hordozta. A nemzetközi adatok is azt támasztják alá, hogy a magasabb képzettségi szint nagymértékben csökkenti a munkanélküliség kockázatát, és ez a középfokúról a felsőfokú végzettségre történő átlépés esetében is igaz. Magyarországon különösen érvényes, hogy általában a magasabb iskolai végzettség védelmet nyújt a munkanélküliséggel szemben.

1. tábla

Munkanélküliségi ráta iskolai végzettség szerint az EU-ban, 2007, 25–64 éves korcsoport*

	Összesen	Alapfokú végzettség (ISCED 0–2)	Középfokú végzettség (ISCED 3–4)	Felsőfokú végzettség (ISCED 5–6)
EU-27	6,1	9,2	6,0	3,6
Csehország	4,9	19,1	4,3	1,5
Hollandia	2,7	4,0	2,7	1,8
Nagy-Britannia	3,7	6,0	3,6	2,1
Románia	5,2	6,6	5,5	2,2
Írország	3,8	6,1	3,5	2,3
Ausztria	3,8	7,4	3,3	2,4
Magyarország	6,5	16,0	5,9	2,6
Svédország	4,3	7,0	4,2	3,4
Szlovákia	10,0	41,5	8,6	3,4
Finnország	5,5	8,9	6,1	3,6
Németország	8,2	17,7	8,2	3,7
Lengyelország	8,2	15,5	8,7	3,8
Olaszország	5,0	6,3	4,1	4,2
Franciaország	6,7	10,2	5,9	4,8

*A munkanélküliségi adatokat a szokástól eltérően azért nem a 15–74 éves népességre közöljük (ott a munkanélküliségi ráta átlagosan 1 százalékponttal magasabb), mert a tábla célja a diplomások eltérő munkanélküliségi kockázatának bemutatása.

c Forrás: www.felvi.hu

d A medián életkor az adott népességet szám szerint két egyenlő csoportra osztja, így ugyanannyian vannak, akik ennél a kornál fiatalabbak, mint akik idősebbek.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatottsági rátája (a 25 és 64 év közötti népességben belül) 2005 óta csökkenő tendenciát mutat Magyarországon, nemzetközi összehasonlításban 2007-ben az egyik legalacsonyabb volt (80,4%), öt százalékponttal az EU-átlag alatt, míg a legmagasabb arányt Litvániában (89,4%) és Svédországban (88,5%) érték el.

Hallgatói mobilitás

A magyar hallgatói mobilitás nemzetközi összehasonlításban alacsony szintű. 2006-ban az összes hallgató 1,7%-a tanult más európai uniós országban, míg az EU-27 átlaga 2,7% volt. A külföldi hallgatók fogadásában Magyarország szintén elmaradt az európai uniós átlagtól: míg a Magyarországon tanuló összes hallgató 2,1%-a külföldi, addig ez az EU-27 tagállamokban átlagosan 3% volt.

További információk, adatok (linkek)

[stADAT-táblák](#)

www.ksh.hu

Elérhetőségek:

benedek.kovacs@ksh.hu

Telefon: 345–6314

[Információs szolgálat](#)

Telefon: 345–6789